

שיעורי ליל שבת

שיעור מזרינו רבי מרדכי בונם זילברברג שליט"א

גליון מס' 198 – תשפ"א

בית הכנסת המרכזי שיכון ה'

האם יש מצות ביקור חולים במחלות מדבקות?

הכימאי דיהודאי

בעירו של הבן איש חי זיע"א פרצה סערה גדולה באחד מבתי הכנסיות, כשחלק מהמתפללים החליטו לרצף את ריצפת בית הכנסת, וחלקם התנגדו לכך מכל וכל ודרשו להמשיך ולילך על הקרקע כמימים ימימה.

וכשהגיע דבר הויכוח לפני הבן איש חי, קרא למתנגדים ואמר להם בגאונותו הרי אמרו חז"ל 'עתידין בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל שייקבעו בארץ ישראל' (מגילה דף כט), וכיצד יגיע הציבור עצמו? הוא יכנס לבתי הכנסיות ויגיע יחד עמם, אלא שאצלכם בבית הכנסת אם המצב ישאר כמות שהוא, כשיעלה בית הכנסת בדרכו לירושלים אתם תשארו על הקרקע, אך כעת בזכות הריצוף תעלו כולכם יחד עם בית הכנסת בדרך לבית המקדש...

חז"ל אומרים (ב"מ ל ע"ב) 'והודעת להם' זה בית חייהם, 'את הדרך' זו גמילות חסדים, 'אשר ילכו' זה ביקור חולים, ומקשה הגמ' דביקור חולים היינו גמילות חסדים, ומתרצת לא נצרכא אלא לבן גילו דאמר מר בן גילו נוטל אחד משישים בחוליו ואפי' הכי מבעי ליה למיזל לגבי, דהיינו שבמצוות ביקור חולים יש חידוש מיוחד שאפי' שהמבקר בעצם ניזוק שהרי נוטל אחד משישים מחוליו של החולה אפי"ה מצווה התורה על מצוות ביקור חולים.

וכתב רבינו הגר"א דזהו מה שכתוב 'הנה אביך חולה, ויתחזק ישראל וישב על המיטה', 'הנה' בגימטריא שישים, וכבר מבואר בגמ' שכן גילו נוטל אחד משישים מחוליו, דכשבא יוסף הצדיק לבקר את יעקב אבינו שהיה בן מזלו הוא נטל אחד משישים מחוליו, וכתוצאה מכך 'ויתחזק ישראל וישב על המיטה', 'המיטה' זה גימטריא חמישים ותשע, דכאשר נטל יוסף אחד משישים התחזק יעקב והצליח להתיישב בזכות שנשארו לו רק חמישים ותשע מחוליו.

והנה נשאל הרמ"א (בתשובות חו"מ סי' כ) בראובן שהשכיר את ביתו לשמעון שיגור לזמן קצר יחד עימו, ואחר שנגמר קנין השכירות קודם שנכנס שמעון לביתו, חלתה אשתו של שמעון במחלה מדבקת, וראובן רוצה לעכבו מלהכנס לביתו בטענה שאדעתא דהכי שאשה עם מחלה

מדבקת תגור בתוך ביתו הוא לא השכיר את דירתו, והאריך שם הרמ"א בתשובתו, וכתב בסוף דבריו בזה"ל 'סוף דבר אינני רואה כלל שיוכל משכיר זה לומר אדעתא דהכי לא השכרתי, שאם היה כדברי המשכיר שהמחלה המדבקת היא סיבה לבטל השכירות, בטל כל דיני ביקור חולים כי לא מצינו בשום מקום שחילקו בין חולי מדבק לשאינו מדבק חוץ מלענין בעל ראתן שאסרו ליישב בצילו'.

והיינו דס"ל לרמ"א שהמשכיר אינו יכול למנוע מהשוכר החולה במחלה מדבקת מלהכנס לביתו, דאם מחלה מדבקת היא סיבה לביטול השכירות אף ביקור חולים לא יהיה בה, ובטל כל מצוות ביקור חולים שהרי לא מצינו שחילקו בין חולי המדבק לשאינו מדבק במצוות ביקור חולים.

וקם קול רעש גדול על דברי הרמ"א, הכיצד יתכן לומר שיש מצות ביקור חולים אצל אדם החולה במחלה מדבקת, ועוד מדוע לדבריו יתבטל כל דיני ביקור חולים, ואצטט ממה שכתב השבט הלוי (ח"ה סי' רנ"א ה) 'לעניות דעתי בודאי סברא גדולה הוא כדעת המחמירים שלא לבקר במחלות מדבקות כי מה שכתב רבינו הרמ"א דאם נפטור במחלה מדבקת ממצות ביקור חולים יתבטל כל מצות ביקור חולים, זה תימא דאפשר לקיים ביקור חולים בבית החיצון, ודרך החלונות, וכן אפשר לבקר בלי להתקרב אל החולה ולהידבק ממנו.

ומסתבר שהרמ"א יענה על שאלה זו דמצות ביקור חולים לא נאמרה באופנים והגבלות, דכאשר צייתה התורה לבקר את

החולה זה כדי להביאו לרפואה הטובה ביותר, וכיון שבביקור חולים ככל שנמצאים קרוב יותר זה מועיל יותר, על כן ס"ל לרמ"א שזהו ביקור חולים שציותה התורה.

אך הקושיא הגדולה על דברי הרמ"א היא כפי שמקשה השבט הלוי שם דמהיכי תיתי שיהיה מצוות ביקור חולים כשהדבר כרוך בסכנה, וכי אדם מצווה לסכן את נפשו בשביל קיום מצוה, והרי הדין הוא דהאדם אינו צריך להוציא על מצוה יותר מחומש בנכסיו, וכתב בשו"ת אגרות משה (א"ח ח"א קע"ב) דאם יש לאדם צער או סכנה בקיום המצוה בשיעור כזה שהיה מוכן להוציא יותר מחומש בנכסיו כדי להמנע מכך וודאי שנפטר ממצוה זו, וא"כ כיצד כתב הרמ"א שמוטל על האדם לקיים מצות ביקור חולים כשמסתכן בהידבקות במחלה המדבקת, וממצוות התורה על ביקור חולים אין ראייה דהיכן ציותה תורה לבקר גם במחלות מדבקות, אפשר שדיברה רק על מחלות שאינם מדבקות וכן העיר בדברי הרמ"א בשו"ת דברי יציב (ח"מ סי' ע"ט אות י"א).

וכדי להעמיד את דברי הרמ"א, יש להביא את דבריו היסודיים של מרן החזון איש (א"ח סי' נט ד) שכתב דיש דברים שהם קצת סכנה, ומחמת כן מותר לחלל עליהם את השבת, אך מי שבוטח בה' יתברך ולא מחלל את השבת כדי להציל את עצמו ממעט סכנה, אזי בשמים לא יזניחו אותו ולא ינזק.

ובתשובות וכתבים מהחזו"א (סי' מה) כתב ג"כ מענין זה דבענין פיקוח נפש של מעט סכנה משתנה הענין לפי חוזק בטחונו בה' יתברך, ומבואר חידוש גדול בדברי החזו"א דאף שחי בהם ואל שימות בהם והאדם מחויב למלט את עצמו מן הסכנה, אעפ"כ במעט סכנה יכול האדם לפי גודל בטחונו לבטוח בה' יתברך ומשמים לא יזניחוהו.

וזהו הביאור בדברי הרמ"א, דהרמ"א קאי דוקא במעט סכנה, וכיון שבזמן הרמ"א לא ידעה הרפואה להבחין כ"כ בין מחלות מדבקות לשאינם מדבקות, לכך כל ביקור חולים של חולה במחלות השכיחות היה כרוך במעט סכנה, דשמא אותה מחלה היא מחלה המדבקת וידבק המבקר באותה המחלה, ולכך כתב הרמ"א דכאשר ציותה התורה על ביקור חולים האם יעלה על הדעת שהיא דיברה דוקא במכה הבאה בידי אדם שאינו מדבק ולא בחולי הבא בידי שמים במחלות שכיחות שיש קצת סיכון שהמחלות מדבקות, אלא על כרחך דבהכי חייבא רחמנא, דציותה אותנו התורה להכנס למעט סכנה שבה משתנה הדין לפי חוזק בטחונו בה' כדי לקיים מצוות ביקור חולים והתורה תגן עליו שלא ינזק, ואולם כל זה במחלות שכיחות שיש בהם מיעוט סכנה אבל במחלות שיש בהם סכנה גמורה כמו בחולי ראתן שהביא בתשובות הרמ"א שם אין מצוות ביקור חולים.

ויש להוסיף דבשו"ת שבט הלוי (ח"ח סי' פ"ז) כתב דמה שפסק המ"ב (סי' שכט סק"ט) דאדם לא צריך להכנס לספק סכנה כדי להציל את חברו מודאי סכנה, כל זה בספק סכנה אך במעט סכנה מחויב האדם לסכן עצמו מעט כדי להציל את חברו מודאי סכנה.

ושורש הענין שהביא את הרמ"א למסקנה זו הוא מהא דשמעינן להדיא שציותה התורה על ביקור חולים בבן גילו אף שניזוק בכך כשנוטל אחד משישים בחוליו, ואדרבה כל מצות ביקור חולים נתחדשה בשביל בן גילו שהרי ביקור חולים הרגיל הוא בכלל גמילות חסדים, ועל כן ס"ל לרמ"א דמיעוט סכנה הוא בכלל הנזק שחייבה תורה ומחויב הוא במצוות ביקור חולים.

אלא דלכאוף יש להקשות דברמ"א ביור"ד (סי' קטז ס"ה) כתב דאם יש דבר בעיר צריך לברוח עוד לפני שהספיק הדבר להתפשט כיון שבסכנה אין שום היתר להינזק, וצ"ב כיצד ניתן לברוח הרי יש עליו מצוה של ביקור חולים השייך אף בשעת הסכנה.

והתשובה היא שהרמ"א שכתב דביקור חולים הוא גם במחלות מדבקות כלל לא דיבר במגיפה, כיון שבמגיפה אין את הציווי וההגנה של התורה בביקור חולים, וכפי שכתב הגר"א והרעק"א על השו"ע שם 'דבשעת המגיפה הקב"ה לא מבחין בין צדיק לרשע', ועל כן בשעת המגיפה גם אם הוא מיעוט סכנה אין את המצוה של ביקור חולים, ומלבד זה יש גם את החשש שאותו מבקר ידביק גם רבים אחרים, ועל כן כתב הרמ"א ביור"ד דכשיש דבר בעיר יש לברוח ולהימלט מן הסכנה.

והנה כתב בשדי חמד (בערך ביקור חולים מערכת ב' אות קטז) בשם בעל שולחן גבוה שלא יבקר אדם לחולה המגיפה כיון שעלול להידבק מהם, ורק אותם הממונים רשאים לבקרם, ויש להבין כיצד מותר לממונים אנשי הצוות הרפואי לסכן עצמם בשביל כך.

אמנם באמת מדובר שם בממונים המקבלים שכר, וכבר כתב הנודע ביהודה (תנינא סי' י) דמותר לאדם להסתכן לצורך פרנסה, וכפי שלמדו חז"ל מהפסוק 'ואליו הוא נושא את נפשו', שהנפש של האדם תלויה בכך ומותר להסתכן בשביל זה.

אך לפי הביאור בדברי הרמ"א הדברים מבוארים הרבה יותר, דהשולחן גבוה מדבר במגיפה במעט סכנה, דאמנם אין ביקור חולים במגיפה, אבל אותם הממונים יש עליהם ציווי מיוחד של 'ורפא ירפא', דאמרו חז"ל בב"ק (פ"ה ע"א) מכאן שניתנה רשות לרופא לרפאות, וודאי שהתורה לא דיברה דוקא על חולים קלים אלא בכלל ציווי התורה הוא שגם במעט סכנה מצווה הרופא לרפאות אף שעלול להידבק.

ועי' גם בשבט הלוי (ח"ח סי' רנ"א ז) שכתב דאסור לרופאים שיכולים להועיל לחולים לברוח ולהסתלק מתפקידם רק ישמרו עצמם ככל האפשר שלא להידבק כתקנת הרפואה בעתים הללו, וראיה לי מתקנת רבינו הגרעק"א ז"ע בשעת מגיפת הכולירע בעיר פוזן שכ' דאנשים שיכולים לשמש החולים האלה יהיו באופן קבוע בחדר הלאצארעט, וכתב שם שהוא שכר האנשים האלה, ונדפס באיגרת מרן הגרעק"א בס' אגרות סופרים מכתב ל'.

אלא שבדברי הרמ"א עדיין קשה כיצד הלכה זו שמצוות ביקור חולים שייכת אף במחלה המדבקת משליכה על חושן משפט, שהרי הרמ"א בתשובות כתב את הדברים ביחס לחושן משפט דאותו משכיר אינו יכול למנוע מהשוכר שאשתו חולה במחלה מדבקת מלדור בביתו, והן אמנם דמצד מצוות ביקור חולים עליו להשאירו בביתו דמצוות ביקור חולים המושלמת היא לדאוג לכל מחסורו, וכפי שמבואר בפוסקים דאת מצות ביקור חולים הגדולה ביותר יכול לקיים הרופא, דרק הרופא יכול לדאוג באמת לכל מחסורו, אך כיצד כ"ז יכול להשפיע על דיני חושן משפט ולחייב את המשכיר להשאירם בביתו מצד הדין, והתשובה היא דס"ל לרמ"א שהיות דמצד אורח חיים על המשכיר להשאירם בביתו זה משפיע על חושן משפט, ויש לזה כמה מקורות בש"ס שאו"ח משפיע על חו"מ, ואכמ"ל.

ולמעשה נוקטים רבותינו האחרונים, וכפי שכתב בעל שבט הלוי שאף במיעוט סכנה אין אדם צריך לסכן עצמו ולבקר את החולה במחלה מדבקת ושלא כדברי הרמ"א, אלא שיש לזכור את דברי המ"ב שאמנם אדם אינו מחויב לסכן את עצמו כדי להציל את חברו, אך מי שמדקדק בכך סופו לבוא לידי כך, ואף בזה אחר שיש לנו את דברי הרמ"א שעליו נשענים בית ישראל 'ובני ישראל יוצאים ביד רמ"א', מ"מ אין לדקדק יותר מדאי בכך בפרט באופן שיש גם מצות כיבוד אב ואם כי המדקדק בכך סופו לבוא לידי כך ח"ו, וה' יתברך יגן בעדינו.

שבר את דלתותיו של שכנו כדי למלט את עצמו ואת דיירי הבנין מן השריפה, האם מחויב לשלם על הנזק שגרם?

מעשה שהיה בעיר קרית גת בשריפה שפרצה במקלט של בנין מגורים, ועקב הלהבות הגדולות שחסמו את הכניסה לבנין נוצרה בהלה גדולה בקרב הדיירים, והוצרך אחד מן הדיירים לשבור את דלת הכניסה של השכן מקומה ראשונה שלא שהה באותה עת בביתו ולאחמ"כ שבר דלת נוספת המובילה ליחידת דיוור עם מדרגות חיצוניות, וכך חולצו הדיירים מן הבנין, אלא שלאחר החילוץ תבע בעל הדירה את אותו שכן בנזקי הדלתות.

והנה הכלל הוא שהמציל עצמו בממון חברו חייב לשלם, כמבואר בגמ' בב"ק (ס ע"ב), ואולם מאידך גיסא מבואר בסנהדרין (עד ע"א) ובב"ק (ק"ז ע"ב) דהרודף אחר הרודף כדי להציל אחרים ושיבר כלים בריצתו פטור דאם אי אתה אומר כן אין לך אדם שמציל אדם מן הרודף, ונמצא שהמציל עצמו בממון חברו חייב, ואם מציל חברו פטור, אלא שבנידונינו שהציל עצמו וחברו יש לדון האם הוי כמציל עצמו או כמציל חברו.

והנה בראשית הדברים יש לבאר את הגדר שפטרו חכמים את הרודף להציל דאם אי אתה אומר כן אין לך אדם שמציל חברו מן הרודף, דהנה בשו"ת אגרות משה חו"מ (סי' ס"ג) נשאל מכ"ק האדמו"ר רבי שלמה מבאבוב זצ"ל אודות סכומי כסף גדולים שלוחה האדמו"ר בתקופת השואה ושלחם מאמריקה לאירופה, ובכך הציל את חייהם של יהודים רבים, וכעת לאחר השואה תבעוהו הלוויים לפרוע את חובו, ואמר להם האדמו"ר דלדעתו מדינא אינו חייב מאומה דהוי כמציל חברו מיד הרודף ושיבר כלים בריצתו, אך מחמת שהורגל להתנהג במידת החסידות לפנים משורת הדין ישלם את חובו מעט מעט בסכומים קטנים, ומטעם זה אף יוכל להחליט כרצונו את מי להקדים בפרעון ההלואה.

והשיב האגרות משה, דבמחילה מכבוד גאונו חייב הוא על פי דין חיוב גמור, ואין בזה שום שקלא וטריא, דמעיקר הדין אין חילוק בין מזיק סתם למזיק כדי להציל אחרים, אלא שתיקנו חכמים דבכדי שלא ימנעו מלהציל נפטר הרודף להציל, אך כל התקנה היא דוקא **במזיק ובדרך מנוסה ולא בגזל ובהלואה**, ולכך במקרה זה שמדובר בהלואה ולא במזיק בדרך מנוסה לא תיקנו.

והביא האגרות משה ראייה לדבריו מהגמ' בב"ק (ס ע"א) שמבואר שם דלולי הטעם של 'מלך פורץ גדר' דוד המלך ואנשיו היו חייבים על שריפת הגדיש שבו התחבאו הפלשתים, ולכא' תימה מדוע שלא יפטרו מדין מציל אחרים בממון חבירו דע"י השריפה הם ניצלו מיד הפלשתים, אלא מוכח דכיון שלא היה זה בדרך מנוסה שהרי דוד יזם את השריפה א"ז בכלל הפטור.

אלא דבפני יהושע (בב"ק שם) הקשה קושיא זו מדוע אין שם הפטור של רודף כדי להציל, ותירץ דכל טעם התקנה שייך רק כשמציל אחרים לבד אבל כשמציל בזה אף את עצמו אין שייך לומר שלולי התקנה ימנע מלהציל, וממילא חייב על היזק, ולכך גבי דוד כיון שהציל בזה אף את עצמו אין שייך פטור זה, ואולם מדברי האגרות משה שהקשה מבואר דמציל עצמו וחבירו הוא בכלל התקנה ושלא כהפנ"י ויתבאר לקמן.

וביסוד דברי האגרות משה נראה דס"ל דא"ז סתם פטור כדי שלא ימנעו מלהציל, אלא רבנן נתנו בזה גדר, דכשמציל בדרך מנוסה הוי כאדם המזיק באונס גמור שפטור לדעת רוב הראשונים, וכאילו אין כאן היזק מדעת, אך כשהולך להזיק וכ"ש בהלואה ובגזל אין שייך היתר זה וחייב.

אמנם דעת האדמו"ר מבאבוב היתה דאף בהלואה שייך פטור זה, ונראה שכיון בזה לדעת הנתיבות המשפט (שמ ס"ק ו) שהביא את דברי התרומת הדשן באחד ששאל כלי מלחמה להלחם עם השונאים הבאים על עסקי ממון וכשלחם עמם נלקחו ממנו כלי המלחמה, ופסק התרומת הדשן דפטור אף ששואל חייב באונסים דהוי כמתה מחמת מלאכה, וכתב הנתה"מ על דבריו דאם באו על עסקי נפשות אפילו שאל את כלי המלחמה שלא מדעת פטור, דלא גרע מכל רודף להציל את חבירו שפטור על היזקו שהרי כאן במלחמתו מציל אף את האחרים, ומה שמציל אף את עצמו לא גרע.

ומבואר שנקט הנתה"מ דאף בחיוב גזל והלואה ושלא בדרך מנוסה שייך פטור זה ולאו דוקא במזיק ובדרך מנוסה שהרי כתב דשואל שלא מדעת נפטר מדין 'רודף להציל' אף שחיובו הוא מדין גזלן ודלא כדברי האגרות משה, ומאידך מבואר בדבריו כדברי האגרות משה דאף אם מציל עצמו יחד עם האחרים שייך בזה הפטור של 'רודף כדי להציל' ושלא כדברי הפנ"י.

אמנם עיקר דבריו של הנתה"מ צריכים ביאור, דמה שייך לפוטרו בשעת ההצלה אחר שכבר נתחייב בשעה שגזל, ונראה שמה"ט השמיט האגרות משה את דברי הנתיבות דס"ל שמסברא אינו כן, אלא שלא רצה לחלוק עליו בהדיא, ונראה שההגדרה בדברי הנתיבות היא דחכמים הפקירו כל ממון שזקוקים בו להצלת הנרדף, ולכך כשהמציל מזיק כלים אין הם שייכים לניזק, וכן בגזל נפקע בעלות הנגזל בחפץ בשעה שנצרך להשתמש בו להצלה, וכן בהלואה נפקע חוב ההלואה כשהוצרכו להשתמש בו לצורך ההצלה.

ועכ"פ נמצא שנחלקו רבותינו האחרונים האם שייך פטור של 'הצלת הנרדף' כשמציל בזה אף את עצמו, דדעת הפני יהושע שחייב, ודעת הנתה"מ והאג"מ שאף בכה"ג שייך פטור זה.

וא"כ בנידונינו שאותו שכן הציל בזה גם את עצמו מן השריפה לכא' הדבר תלוי במחלוקת זו, אמנם נראה דיש לחלק בין מעשה דדוד המלך לנידונינו, דשם קאי באחרים להצלה, דאף שבשריפת הגדיש הציל דוד המלך גם את חייו, אך פעולת ההצלה נעשתה גם מחמת אחריותו בתור מלך להצלת האחרים וכן מיירי בנידון הנתה"מ שם, אבל בנידונינו שאין מדובר באחראי או איש הצלה אף שעל ידי מעשיו מציל גם את האחרים, מ"מ עיקר מחשבתו בזה היא על עצמו, ונחשב כמציל עצמו בממון חבירו שלכו"ע חייב.

אלא שהדבר יהיה תלוי האם הציל בזה גם את בני משפחתו, דאזי עיקר הצלתו היא בשביל בני משפחתו, ואף שאין שייך כאן טעם התקנה דודאי אדם לא ימנע בשום אופן מלהציל את ילדיו, אפ"ה מסתברא שזה בכלל הצלת אחרים, דרבנן לא חילקו את דבריהם ובכל אופן שמציל את האחרים פטור.

ואמנם נראה דכשמציל את אשתו לבד זה בכלל הצלת עצמו וכמוש"כ התוס' בגיטין (מה ע"א) גבי 'אין פודין את השבוין יותר מכדי דמיהן' דכל תקנה זו אינה חלה על הצלת עצמו דכל מה שיש לו יתן האדם בעד נפשו, וכן אשתו כיון שאשתו כגופו, אך בתו אינה כאשתו אלא נחשבת כאחרים וחלה עליה התקנה כשאר השבוים.